

За Українську Самостійну
Соборну Державу!

Воля народам!
Воля людині!

ДІЛЕНІЯ

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

Рік II

1949

Число 5

О.Н.

МАРІЯКА

Лютневий морозний вітер завивав по верхів'ях дерев. Він то сильніше, то слабше напирав на них, немов хотів вирвати з корінням і понести ген-ген з ледяними крижинками, що вирували в розбурханім повітрі. Дерева шуміли, магнались, тріщали нагим галузям, однак даліше, на злість вітру, стовбури зі сцепенілої морозом землі, спинаючи його на лету. Продернившись крізь них, вітер мчав зі свистом даліше, загортуючи своїми широкими розпростертими крилами тисячі іскристих сніжинок. Він ними метав то вгору, то вділ, потім підхоплював збоку і одні піс дальше, а другі лішав по дорогах, передах, стріках хат, стоділ - всюди, де тільки міг вдертися і закружляти в своїм чертячим танку.

Будь день Стрітення 1945 року. Говорять, що коли в цей день завірюха, мороз, то ведмідь буду свою валити, бо рання весна буде. Коли ж - негода, сонячне, ведмідь буду направляє і пізньої весни треба сподіватись.

Мабуть і цього ранку селяни предбачали скорій прихід весни, бо день заповідався морозний ще й з вітром та снігом.

Та десь коло полудня сніг перестав падати, небо пролонгіло, вгамувався вітер.

Над селом К. залягала тишина. Йї переривало час від часу вільке тужне криканилі верен, що перелітали цілими стадами з подвір'я на подвір'я, шукаючи поживи. Стрижені собаками чи селянами, вони часто злітали з землі і сідали на вершках дерев, гойдаючись при легкім подиху вітру. Інше жалісне криканилі немов відображене суворе, понуре життя села, що притаєно зустрічало цей день, як і всі дні під бульєвицькою експанцією.

Нараз... що це?... Девкируги села засокотали кулемети і автомати, загриміли кріси. Небо прорізали три ракети, які, описавши дугу, з сичинами впали від. Далі кілька вибухів гранат чи стрілень мінометів, дикий крик, гамір і знову стріли. Все це відбивалося глухим гемонем і від високих, крутих берегів Дністра, залягало на село і губилось далеко в морозній імлі.

В цілому селі загавкали собаки. Стрижені люди вибігали з хат і з їх уст виривалися тяжкі прохльони в сторону тих, що, мов татарк, напали на село; на тих, що прийшли грабувати, палити їх дірібек, арештувати і вбивати за те, що вони, бач, „бандіти”.

Чи, може, ет той старий, похилій, з білим, як мелоке, волоссям дідусь, що вклияк на порозі хати і благаєльно до неба руки зилу - бандит? Чи юнак, юнчка, дереслий селянин, що стали до оборони своєї землі, своїх прав - тек бандити? На кого вони нападають? Кого грабують?

Ні! Вони не бандити! Вони сміливі обе-

ренці своєї прадідівської землі, яка поганою сяловою кров'ю і гірким потом їх батьків. Вони борються за її волю! Бандити єсь ті, що налетіли, мов дика орда, і вже печали свій і'кий резгул...

З хати до хати несеслось селом: «рубаха», «рубаха»...

Поліційні бельневицькі відділи, звані «рубаха», особливо відзначалися звірськими методами знищання над населенням Західної України. Не дивно, що саме затрибожив лесь. Кожний знат, що впарі із цим словом іде смерть, масове арештування, безжалісне знищання, грабунок і насилля. Верог не мав пещади!

" " "

Марійка щедуху бігла на стріли. По обличчі цієї 15-літньої дівчини не було пізнати ні крихти страху перед тим, що он там, куди вона біжить, стрисають повітря вибухи гранат і проверчують зі свистом та фурчаним кулі. Спішила, щоб чимнебудь допомогти їм: може хто ранений буде...

Та не довелось... Разом з кількома десятками селян арештована була й Марійка. Однак не думала вона про те, що її чекає, що вже далеких арештованих кличуть до однієї хати на «допрос», звідки доносяться зейки катуваних і крики і'їх бельневиків, - думала вона про тих, до кого йшла - українських повстанців, - що з ними сталоє і де вони тепер. Чула від інших арештованих, що бачили, як один упав у бігу, мабуть, забитий. Її серце стискає жаль і неспокій.

- Ах, якби я мала таку силу, щоб могла мов громом вразити всіх цих катів! Щоб не мучили, собаки, наш народ, - тажко зітхар-

чи, думала Марійка. З люті міцно затиснулися кулаки, і вона сердиго глянула на кількох бельшевиків, що стояли оподалік, немов хотіла цим поглядом роздавити їх, як малу комашинку.

Нарешті, прийшла черга і на Марійку. Вона вийшла з гурту арестованих і під охороною пішла до хати. По її устах пребігла леженька усмішка.

- Хочете щенебудь довідатися від мене? - думала вона. - Зламати мою волю? Ніколи! Ні словечка правди не почуєте, кати. А буде ти мучити, так як інших! Нехай... Не тільки слова, а й стогону з моїх уст не почуєте ви, бандити!

І тільки що переступила Марійка поріг, як на неї визвірився і скажено заревів, з червоновою від горілки пікою, бельшевик:

- Де тато? Де брат?

- Нічого не знаю ні про батька, ні про брата, - впала рімуча і тверда відповідь. Бельшевики, розлучені на інших арестованих, прискачили до неї, мов голодні коски до лягняти. І почали знущатись над безборенною дівчиною: били в обличчя, смагали нагайкою, лавили при тім найогиднішими словами. Чим більше били, тим більша злість накипала в них, що ця, невелика ростом, дівчина винвіла таку мужність, що так сміливо дивилася в їхні очі і не відповідала на запити.

Марійку роздягли і тільки в одній сорочці, бесу вивели надвір.

Світило сонце. Білий сніг іскрився в його проміннях. Здавалось, немов по землі був простелений сріблистий килим. На ньому чітко відбивалися стопи її ніг. Вона ними зразу задріботала та, ихнута бельшевиком, ступала вже мірне, хоч зимний сніг донкульно морозив і, мов вогнем, пік вкіру.

Так привели її на Дністер та зупинились край ополонки. З води, ледви помітним сірим серпанком знімалась пара.

- Будеш говорити, де тато, брат і другі бандити, чи ні? Якщо не скажеш - вточиме, - стражали більшевики дрижачу від холоду Марійку. Один вдарив її в обличчя, а потім сильно сіпнув за косу. Вона захиталась, та він ще раз потягнув, вдарив кулаком у бік і примусив стояти.

- Вона нічого вам не скаже. Розстріляти її! - піддав Добрянський В., підлій вислужник, що запродався ворогам і разом з ними тероризував населення свого і других сіл. Він штовхнув Марійку прикладом кріса і пхнув у сторону прибережної скелі. Тут була невелика, з похилими берегами, яма. Край неї поставили Марійку. Її в білій сорочці, простоволосу, було видно всім арештованим. Делкі з них плакали.

Двох більшевиків відійшли від Марійки на кільканадцять кроків і під команду, мабуть, старшини: „стрілай!” - випустили по довгій черзі з автоматів. Перехилилась і, мов підкошена билина впала в яму.

Смеркало. Темна ніч повільно спускала свої чорні вії. Небо заслалось олов'яними хмарами, що насували з півночі. Подув зимний, морозний вітер.

По двогодинній непритомності Марійка відкрила очі: глянула довкруги себе і пригадала недавно пережиті хвилини.

- Били... катували... потім скали і... шум у голові...

Дрижачими від холоду руками обмазала тіло, чи не ранена.

- Ні, мабуть зімлівші, впала скоріше пострілів і уникнула нехібної смерті.

Вона повільно піднеслася і вилізла з ями. Ії біля сильветка зарисувалась на по-тапаючій в тіні сумерку скалі, немов при-вид... Вітер сіпав сорочку. Перемерзле ті-ло почало ще дужче дріжати, мов у пропасни-ці, а йому в такт сікли зуби.

Марійка бігла. Стала перед своєю хатою. Віддихала скоро, уривчасто. При кожнім від-диху високо знімались груди, а з уст вилі-тала клубчаста пара.

Довкруги по подвір'ю були порозкидані різні хатні речі. В куті коло стодоли ві-тер листував якусь книжку, а надірвана ві-конна рама щоразу з грюкетом вдаряла в сті-ну. У стайні замукала корова. Мабуть відчу-ла близькість людини і домагалась накорми-ти її. Хоч темно, та було пізнати, що вдень тут господарювали наїзники.

Марійка пішла до сусіда. Там довідалася, що мати і молодша сестра Гануся втекли, а батька бульєвики вбили. Вони також вибили в хаті вікна, поламали двері, певалили піч та забрали всю одежду.

На вістку про смерть батька Марійка тиль-ко заплакала. З її очей потекли слізи жа-лю, - слізи, які на дні душі накипали страшною ненавистю до ворогів-катів.

- Прокляті! Прокляті! - невільно, але твердо вимовила вона. - Хочуть знищити нас, вони бажання волі? Ніколи!! Україна буде вільною!

" " "

Понура бульєвицька окупація непрогляд-ним маревом терору налягла на українські землі. Чорна сувора дійсність життя - аре-штування, облави, исповинна кров тисячів героїв, муки і страхдання - лише сей не-

забутній, нестертий слід. Він запалює до боротьби інших, що ще з більшим завзяттям ~~жадає~~ кидается у вир змагань.

У боротьбу включаються діти, підростки й дорослі - в усіх одне бажання: вибороти Україні волю. Чи це одверта жертвенна боротьба, чи це самовіддана безкорисна допомога - це великий вклад для добра свого народу, це - героїзм.

- Я люблю свій народ і готова за нього навіть вмерти, - сказала одного разу Марійка.

І справді, ці слова підтверджені героїськими вчинками, підтверджені її безпосередньою і активною участю у боротьбі з ненависним ворогом.

Марійка ходить повстанцям на зв'язок, веде розвідку, доносить харчі і була вже не раз у смертних небезпеках. Та вона все - холоднокровна, рішуча, відважна. Йи чує слово "страх", гідка зневіра і вагання.

В місяці липні 1947 року Марійка винесла в ліс біля села К. четирем повстанцям обід. Тільки що покінчили повстанці їсти, як зачули недалеко розмову московською мовою. Всі вхопили за збрюю. Марійка побігла на край лісу та зараз ~~заки~~ вернула назад.

- Двох большевиків іде до лісу та, ма-
бути, їх ще більше має бути. Я іду ще раз подивлюся, - і пригинаючись, щоб не дуже то шелестіло листя, зникла в гущавині.

Повстанці ще раз перевірили зброю, а коли знову зашелестіло листя і показалась постать Марійки, вони вже були позалагали по-за густі корчі.

- П'ять большевиків іде прости сюди, кількох не під ліс, а ти - пром, - говорить Марійка. Йи повстанці наказують чимсваріме втікати. Та не вспіла вона відріпнатись на другий берег яру, як у нього вскочило п'ять

большевиків. Наткнувшись на свіжі сліди, вони пристали. Один з них наблизився до куща, за яким лежав повстанець. Та в ту ж мить наспереч проїшло його кілька куль і він скотився в яр, пориваючи за собою дрібне каміння. Решта большевиків залягли в рівчик у болото. Повстанці в їх сторону пустили ще по кілька падціть стрілів і почали відступати.

Втім, з другого боку яру зачули притиснений добре знайомий голос Марійки:

- Суди, суди, бо там большевики, - кликала вона їх, бо бачила, що другі большевики загородили їм дорогу.

Повстанці в бойовому порядку перебігли яр і під прикриттям густих корчів неномітно відступили.

Та не раз Марійка і сама була під гардом большевицьких куль. От, хоч би дnia 30. III.1947 року.

Опівдні побачила вона, що на гору в сторону лісу йде багато большевиків. Залишила свою роботу і марщій через городи, потім поза село хотіла дійти до лісу, де квартирувало п'ять повстанців. Та під горою большевики були вже зробили заст ави і одна з них, побачивши Марійку, почала стріляти, щоб вона спинилася. Марійка не ставала. Теді дві большевицькі застави взяли її в перехресний вогонь. Кулі свистали понад голову, кепиривали по боках землю. Бігти було важко, бо падав мрічний дід і ноги ковзали на розмоклій землі. Марійка пристала коло глибокого з узвишими берегами яру, що круто пилвся вгору. Не вагаючись, зняла з себе невеличкий сірачок і скочила вниз. Большевики перестали стріляти, думаючи, що вбили „пацана“. Двох їх прибігло над яр і... оторопіли: на землі лежав тільки ста-

рий, подертий сірачок.

А Марійка напружуючи всі свої сили і зрученість, вперто і настивливо лізла вгори. Обличчя, руки, ноги були обмазані глиною. Перемокла сорочка щільно прилипала до її тіла, а по плечах розплелись невеликі дві коси, по яких спливали краплини дощу, бо хустку під час бігу десь згубила. Разом з дощем по обличчю стікав струмочками піт. Від горячі в устах висохло і вони, широко розхилені скорим диханням, немов просили: пить, пить...

На горі зустріла Марійку стрілами третя застава. Кулемет пронизливо лопотав, стиснаючи біля Марійки голови соняшників. Лунали охриплі оклики: стой! стой!.. Та вона на це не зважала і скоро зникла з очей большевиків у густих кукурудзах.

На полі Марійка натрапила на п'ять пар глибоких слідів, що прямували від лісу.

- Мабуть вони... - подумала і віддихнула з полегшю. Приглинувшись ближче, справді пізнала сліди одних чебіт.

По її обличчю рясний дощ спливав холодними струмочками, промочуючи доренти всі одіж. Вона присіла в кукурудзах і аж ввечері пішла додому.

Скінчився день. Ще один день пануреї большевицької дійсности - день терору, знущань і сваволі, день боротьби народу зі своїми поневолювачами!

Нікса.

К Р І М Ц Ъ О Г О

- Друже командир, вас до телефону!
 - Гальо! Штаб? Тут І-євич. А це ви, Береза? Слава! Комендант хоче говорити? Я слухаю... Так є, друже комендант... Нічого особливого... Хлопці почуваються добре... Спішне завдання? Ми готові... Так є. За двадцять хвилин маю з чотою відійти у Т. Лінє коли є провідники /зв'язкові/ не спізнилися... А, вже в дорозі? В такому разі все гаразд... Постараємось, друже комендант! Слава!

Крук! Зробити збірку першої чоти. За десять хвилин у повному бойовому вираді на площі. Й прийду.

- Так є, друже сотенний. Уже біжу!
 . . .
 - Друже сотенний, перша чета у повному вираді їде на площі на ваші накази... А там ще якісь косарі за вами питання.

- Косарі? Та ж я нічого косити не збиряюся.

- Вони приїхали зі штабу.
 - Так би й говорив. Це напевно провідники у Т. Ну, йдем!

. . .
 - Струнко! Друже сотенний, чета готова до наказу.

- Дляку. Спочинь!
 Ну, діти, підемо трохи промильтися. За сиділися вже, - вено не замкодить. Ідемо в Т. Там господарят кімаки з лядськими прислужниками. Дамо ім бобу.

- Дамо, батьку!
 - Дамо, попам'ятають! ...

- Рушасм, друже Вовкулака, А косарів дайте сюди.

- Стрільці Т-ецької самооборони на вас наказ, друже командир!

- Стрільці самооборони? А де ж вами кріси, стрільці? Що ви з косами вибираєтесь на німця?

- Ми, друже командир, проходили на виду в німаків. Так, щоб ото не звернули на нас уваги, ми і рвали коси. Прокосили якомусь добрих два покоси конюшни, поки дійшли до лозів. А там уже - коси на плечі, лозами, лозами, долинами та й до нас.

- Ах так! Ну, то добре. Один зголоситься до чотового. Підете на чолі чети. Ведіть найближчою дорогою. А ви лишаєтесь зі мною. Підемо разом. Ну, розказуйте, що там у вас, а то я по телефону від коменданта небагато й довідався.

- У нас, друже командир, звичайна історія. Ось уже рік майже, як село не здає німакам контингенту, бо в нас повстання, як звісно, Німці і нагадують, і просять, і страшать... А дідька лисого! - Сказали - не дамо, так і не дамо... А оде сьогодні вранці, дивимось, валить стовп диму у Д-нівці. За хвилину - другий, на горбі - це же наше! Як за татарських часів... Задренькотіли по всіх "кутах" алармові дзвінки, крик ізниявся: "Німаки! Рятуймося, люди!"... Садами, городами, збіжжям, то хильцем, а то і пла-зом вислизнули із села усі. Де-не-де лише старіки зосталися. "Ми, - кажуть, - дві війни і революцію пережили - зі своєго обійстя не вступилися, не вступимося і тепер. Хай смерть, а не кинемо рідних хат!" Так і залишилися. Поки німці юпадуть у село, кинулися рятувати свою криавицю. Роз-

таскували, що могли, по сховках, по льохах, по бур'янах. Не одно ось так вратуєтъ від грабунку, та ще з того, не один напевно і погане від розлючених харцизів десь на якійсь купі лахів, що ще не вспів добре заховати. Сильно наш брат прив'язаний до свого добра!...

- Це зрозуміло. Тожко Йому дається те добро, у біді ні в кого запомогтися, бо всі такі ж харпаки, як і він сам, тому то Й дріжить над ним день і ніч, тому то Й головою готов накласти, щоби не дати Його в чужі руки.

- Своїх старих то я мало що не силом збрав із дому. Впирался, не хотіли... "Та ж то все пропаде!" - леменяють. Нічого, - кажу, - як живі будемо, то роздобудемо, а як погинемо на добрі, то ика нам користь із нього... - Та що мос говорення? - старі ани рум. - "Я тут старший, - кажуть батько, - і зроблю те, що мені подобається. А ти, сину, не трать часу, бо ще мене - мене, але тебе як зловлять, то напевно не покаліють". Проте, я не вступаюся. Шкода старого. Раз, що батько, а другий раз - та ще х у "шетлюрах" служив, не якийбудь, значить і батько. - Ви, - кажу, - тату, старий волка і революціонер, ви повинні знати, що то порялк і дисципліна. Я є повстанець і стрілець самооборонного відділу, а ви звичайний громадянин, тому я тут старший і я вам наказую: заберіть із собою маму і намазуйте скорім у ліс, бо як не вслієте утікти від німців і вони вас не вб'ють, то я вас для прикладу перед цілим селом покараю! Ну, ходом рум!... "Слухають! - по старій пам'яті відрапортував батько, стягаючи докуни босі п'яти.- Як наказ, то наказ, як дисципліна, то дисципліна, ходи стара!"

- Ха-ха-ха! Як бачу, то в родині у вас добра дисципліна. А чи така ж сама у самооборонному відділі?

- Та у нас і у відділі міцно тримають. Командиром у нас капраль польської армії, то він усе те добре вміє.

- Де ж наша самооборона зараз?

- Перед приходом німців ми усі вискочили в лози, що за селом. Там і зібралися, обговорили що й як та й вислали ото нас у "Січ" по допомогу.

- А що ж ви вирішили? Куди та з чим?

- Вирішили ми провчити грабіжників. Бо так, їм раз подаруєш, другий, то потім видається, що й дити не хадуть. Не було в нас, проте, стільки сили, щоб у село їх не впустити. Тож їх на трьох автаках щонайменше сотка німаків та й тих собак-міліцантів десь шук зо хвадцять. А нас що? Нас два рої... Ми то ще хотіли боротися, та старики намі спротивились. - "Нічого, - кажуть, - не винете, то нема чого і братися. А то нарбите испотріблого м'яса, спалите село, і все одно віх грабунку не врітусте..." Подумали ми - воно й правда виходить. Та й рішили ото дати прочухана голоті, як будуть уже з села додому вертати. А щоби воно первіше було, щоби злодіїкам наловше заманіталося, то й вирішили вас на допомогу покликати. Ще й у Д-нівку пісканця випровадили, щоб, як будуть повз їх село харцизи утікати, то щоби принітали їх добре і від себе.

Також і особливої важкі у боргівці за

- Друже сотений, чота дімчила же до несе. Прикажете переходити?

- Зробіть, Вовкулаки, і вітихимичний пе реочинок. Тимчасом добре роздивітесь, на слухайте, поставте охоронні застави з ку-

леметами і - вперед!
- Гаразд, друге командир!

- - -

Шосейна дорога М.-Г. перетинала "Повстанчу Республіку" надвое. Вона сполучувала два важних середки німецької окупаційної адміністрації в М. і Г. і була найголовнішою шляховою артерією між сходом і заходом. По ній часто проходили великі транспорти німецького війська, зброї та всяких предметів для фронту. З часом, коли територія по обидва боки дороги перейшла цілковито в руки повстанців, шосе М.-Г. зробилося болючим місцем як для повстанців так рівно ж і для німців. Повстанцям воно заваджало тому, що зв'язувало свободу рухів по території, обнітій повстанням, і улегнувало німцям зможу робити раптові терористично-грабункові наскоки на повсталі села. Для німців дорога робилася невигідною через часті заєзди, що їх робили на ній повстанці. Прав на дорогу не хотіла і не могла зреагувати одна, ані друга сторона, проте жодна з них не була одночасно в силі захопити дорогу цілковито в свої руки. Тому то довгий час мусіли миритися з невигідним для себе становищем на шосе М.-Г. і повстанці, і німці. І ті, і другі мусіли завжди берегтися при рухах по дорозі, і ті, і другі використовували її для роблення різних пакостей противникам. Особливої важливості у боротьбі за спанування шосе набула та його частина, що пролягала через Т-ський ліс. Цей ліс був повстанським гніздом. Використовуючи його як прикриття, повстанці власне у цьому місці найчастіше переходили шосейну дорогу і

робили тут засідки на проїжджуючих німців. Щоби зробити для себе проїзд через ліс більш безпечним, німці вирішили вирубати його по обидва боки дороги полосами в 50 метрів. Повстанці однак не дозволили цього зробити. Уже на другий день роботи вони розігнали руоачів і військову охорону, обстрілявши їх з кулеметів і мінометів. Німці кілька раз поповнили свої спроби, але все надаремне. Тоді вони змушені були відмовитися від нічного руху по шосе, а просування важніших транспортів через ліс у день мусіли проводити під охоронним конвоєм. Це дало повстанцям змогу цілком своєбідного руху через шосе вночі. При потребі переходу вдень повстанці мусіли бути дуже обережними тому, що німці вдень робили часто вздовж дороги засідки.

Підготовлючись до переходу через шосейну дорогу, чоток Вовкулака післав насамперед в обидва ії боки розвідку. Розвідка пройшла гущавниками по обидвох сторонах шосе і, не виявивши там ворожої засідки, для ще більшого впевнення у безпеці переходу пройшла метрів 200 по самій дорозі. Тоді під прикриттям застав чета почала перехід. Сотінний Шевич, поінформувавшись добре у Т-ецьких "косарів" про положення в Т. і договорившись з ними докладно про плян нападу на німецький грабіжників, перший від Вовкулаки провід над чотою, і на чолі чети перешов шосе разом із першим роєм. Спокійно, без усіких пригод перейшли дорогу вслід за першим - другий і третій рої.

Лише тільки четвертий рій, що був у заставі під час переходу інших, почав зніматися зі свого становища і готовитися до переходу, як зі сторони М. за горбом вчуся

раптом сильний гук моторів.

- Стати! - кинув ройовий Олег.

Все виразніше і виразніше гуділи мотори. В іх гудіння вплітається брзкіт гусениць.

- Трактори, чи що?

- Четвертий рій! - гукнув із другого боку дороги сотенний Шевич, в стриматися з переходом. Залагти і ждати, аж переїдуть машини.

- Уже зроблено, друже командир, - відгукнувся, перемагаючи шум на дорозі Олег.

З-за гори показався танк. Поволі сунув, відчуллючись підозріле у гудавину лісу цівками скорострілів.

Не успів з'їхати в долину, як на горбі показався другий.

- Е, та це мабуть щось цікавого переко-зять, коли дали аж таку охорону, - подумав ройовий Олег. - Посунься по голубе, - опускаючись у траву біля кулемета, сказав до кулеметчика.

Місце біля кулемета заняло ройовий.

- От так би було найліпше! - направив він зрою. - Близько гада підпустити, хай не швидлється непотрібно по дорозі і не заваджає добрим людям свої справи залагоджувати.

- Гей там, четвертий рій! ...не зачіпата... окреме завдання... - долетіли на цей бік крізь брзкіт танка уривані слова команди сотенного.

- Ти не чув, Сорока? Мені відалося, ніби з того боку щось гукали.

- Ні, я не чув нічого, друже ройовий!

- Мабуть так відалося, - подумав ройовий, беручи на приціл надсувачого танка.

- Ex, то би то було добре парнути!... - Не знаю тільки чи взяв би його кулеметом. Ну,

Йди, йди, дурний, пробувати я не буду. Коли був певний, що візьме, не совав би ти більше своїми залізними постелами по повстанських дорогах.

Танк неспокійно поводив по лісі цівкою кулемета.

- І чого нипаси тут тими більмаками по чужих корчах, по несвоїй території? За чим шукаєш? Положив ти тут що?

Проповз.

За ним сунув другий. Проповз і цей.

Провівши і його цівкою свого кулемета, ройовий наслухав в сторону М. Гуділі вантажні машини.

- Цікаво, що вони такого везуть, що аж два танки наперед конвою вислали? - лемів собі голову ройовий. - Може часом зброя? Ех, коби знат, що везуть "емпі" або пістолі, то я не Олег, коли би не здобув їх для себе. Не помогли б ім нічого і їхні підсліпуваті танки. Де ж то видано, щоби ройовий УНА ходив із звичайним крісом і без пістоля?... Ще й для батька Шевича роздобув би. Куди ж Йому сотенному та зі ржавіллою "Фінкою", до якої є лише півкружка набоїв...

Первільною ходою зближалось вантажне авто...

Ще здалека ройовий свердував його своїм бистрим оком, стараючись відгадати що всно везе.

Надіхало близче...

- Люди?...

Ще близче.

- Військо! Є зброя. Не "емпі", щоправда з пістолями, а звичайні кріси, але хіба би кріси Йому не придалися. У нього ж у роєві - один довгий "голландець", чотири "німаки", три "совости" і два старих, ще австрійських

"манліхери". Як те виглядає рій з такою сорокатовою збросю? Хай би вже були усі "німаки", тим більше, що й амуніції для них найлегше здобути.

Рофовий вдивлявся у зброя блискучим пожадливим оком.

А вона... наїждалася сторохко на ліс, затиснена міцно у твердих солдатських долонях, приготована у кожну мить до стрілу.

- Не вспів би ти жоден і писнути, коли би я тебе ось так! - взяв авто на приціл Олег і аж стиснув зуби. - Але... є наказ не стріляти у військо, коли воно нас не зачіпає. Тлумачив виховник: "що, - каже, - ти осігнеш, вбиваючи німецького солдата? Знищив одного ворога України і стратив одного набол. Коли ж ти Його не зачепиш, він піде на Фронт і вб'є щонайменше одного большевика. Якийсь інший большевик, розуміється, може і Його вбити. Черт із ним. Але, що ти зискаєш, пускаючи німака живим? - Ти знищив щонайменше два вороги України і не стратив на це жодного набол..." Воно і дійсно. І цімак, і большевик парті один одного, хай себе і колохматять. Чим менше одних і других, тим нам легше...

Обережно просунулось іще одне авто з військом.

Цього Олег не хотів і на приціл брати.

- С тут, - думав, - сотенный, хай він і пильнус. Зрештою, - нагадав собі, - ми ж пустилися йти у Т. Там також німаки і також зі збросю. До тих грабіжників нам пильніше обратися, а ці...

З гори безшумно пливло по дорозі виблискуюче склом і ляком велике розкішне осенбове авто.

- Чи не ви це, голубчики, стягнули для своєї охорони аж такий конвой - подумав ро-

Йовий Олег.

- Партийні і гестапівські уніформи, - мов іскрою електричною шпигнуло Олега. На таку дичину, то у нас полювання не заборонене цілий рік! - всміхнувся сам до себе.

Тихо, мов привид, зближалась машина до Олега.

Схилився ніжно до кулемета, не зводячи ласого ока з постатей в авті.

- „Емпі“ й пістолі! - маленько вголос не скрикнув з радості. - А перепаси які!...

Не відержало серце ройового. - Дернула кулеметна серія по машині...

Другої че треба було!

Бліскотлива лімузина дригнула і прикипіла до місця.

Ані дригнули її пасажири. Сиділи, нерухомо вдивлячись широковідкритими, немов здивованими, очима в той світ, у який так рантово і несподівано післала їх серія Олега.

Сам він кількома хижими скоками опинився вміть біля лімузини.

- Ти ще кінаси, собако! - сварився на того, що мав найкращого перепаса, відщіпавши з нього поспішно пояса і хапаючи свою мрію - новісінське „емпі“ в руки.

Інші повстанці почали й собі вискачувати на дорожній насып до лімузини по зброю, але в ту ж мить на них посипався цілий град куль з нових машин, що показалися з-за горба.

Поскочувалися з насыпу і сипнули в корчи.

З обох напрямів дороги мчали до лімузини авта з військом і танки, счилючи некельку стріллину по лісі.

- Друже комендант, сотенний Шевич зголосує своє прибуття з Т. Чота завдання виконала. Операція вдалася близькуче. Убито 12 німаків і 3 міліціянти, знищено три автомобілі, повернено населенню все пограбоване німцями. З нашого боку - двох повстанців легко ранених і вбито одного стрільця з кущової самооборони. Захоплено нами у ворога 18 християн, десять гранат і амуніції. У Т. німаки спалили три хати і замордували четверо людей. Оце все... крім цього...

- А є ще й "крім цього" після "всєї"?

- Так, є. Крім цього, в дорозі, під час переходу шосе, ройовий Олег, що був зі своїм роєм відрізаний від решти четири переїжджаючим німецьким транспортом, відкрив без дозволу і всупереч накіті майому наказові стріллини по одній автомашині. Машину ушкоджено і вбито 6 німаків. Як виглядало з уніформів, були це самі партійці і гестапівці і то далеко, здається, не з простих. Від них успіли захопити лише одно "спі", пістоля і папери одного з убитих. Забрати всю зброю перешкодив конвой, що проводив машину з гестапівцями. Він також не дозволив з'єднатися четвертому роєві з чотою, тому то четвертий рій участі в операції в Т. не прийшов і повернув відразу на місце постю.

- Треба на будуче, друже сотенний краще забезпечуватися від подібних несподіванок і "крім цього", як ви кажете, привчіть на будуче своїх людей не вириватися із самовільними виступами без команди і навіть усупереч наказові командира.

Ройового Олега за його вибір, тим більше, що він ройовий і повинен служити прикладом рядовим бійцям у військовій дисци-

пліні, строго покарати з проведеним цього покарання в наказі по сотні...

- Вина ройового Олега, друже комендант, після поверховного допиту, який я вспів зробити, зменшується део тією обставиною, що за гуком переїждаючих танків він не вчує моого наказу про заборону стріляти. Це стверджив кулеметчик Сорока, який лежав поруч ройового.

- Розслідіть це докладно, коли виявиться, що це дійсно правда, то не карайте Олега за порушення наказу, але покарайте за самовільну стрілянину без наказу.

- Буде зроблено, друже комендант. А ось, між іншим, папери, що іх ройовий Олег успів захопити від одного з убитих. Я сам не мав це часу до них придівитися.

- Давайте, побачимо. Цікаво, якого це звіра пощастило вам убити, навіть не полюючи на нього...

Комендант мовчки перегортав папери вбитого німця.

- Ви знасте, - скрикнув він раптом, - що ви зробили?...

- А що, друже комендант, може трапилось яке нещастя? - запитав здивований і приголомшений окриком командир сотенни. -

Може то були не чімці? - подумав, - а може й свої, передягнені в німецькі уніформи... Але конвой такий великий, танки?... - бінся з думками.

- Ні, друже Ш-евич, нещастя вам не трапилося, а трапилось вам навпаки... - засяяв комендант.

Сотенному відлягло від серця.

- Вам, друже сотенний, вдалося неочікувано вплювати великого, дуже великого хижака. Вбитий ройовим Олегом німець - це заступник генерального шефа гестапо Гімлера

- Люце!

Поздоровляю вас, друже сотенний, з успіхом, - простиг до сотенного руку комендант. - Та це ж сучий син на цілу Європу. Тепер ви знаєте, що ви зробили?

- Так, друже комендант...

- В ознаменування цього... зараз, одну хвилиночку... Вітер! Наказ у кухню - сьогодні святочний обід!

- Сьогодні ж нема жодного свята, друже командир.

- Це тебе не обходить. Свято буде.

...Отже, в ознаменування вашого успіху, друже сотенний, поперк нагородіть прикладно ройового Олега, подруге, зробіть пам'ятне свято і для своєї сотні, потрете, дарувати своєму політвиховникові, щоби роз'яснив бійцям якого распраструкиного сина вдалося повстанцем уполювати.

- Буде зроблено, друже комендант!

- А може би так..., замінився сотенний, - може би з огляду на те, що Олегові вдалося висловити такого грубого звіра годилося би, друже комендант, подарувати Олегові його кару за стріллиння без наказу. Не випадає ж його і карати і винагороджувати за той самий вчинок...

■ Ні, я з цим не погоджуєсь. Це щастя Олега, що він, порушуючи наказ, зумів одночасно здобути великий успіх. Це щастя його, а не заслуга, і дарувати провину з огляду на чиесь щастя, а не за власні заслуги не годиться.

- А може, друже комендант, не було би здивити подарувати Олегові його провину з огляду на збільшення святочного настрою в сотні з приводу вбивства ката Люце?...

- Чи ваше цивільне заняття не адвокатура часом? - всміхнувся комендант до сотен-

ного.

- Я з фаху - коваль.

- Не дивлячись на це, ви добре захистили "підсудного" Олега. Я з вами погоджуєсь. З огляду на збільшення світла в сотні пода-
руйте Олегові Його вину. Бувайте, друже со-
тенній. Ще раз вам дякую за успішне вико-
нання завдання в Т. і особливо дякую за
оте ваше "крім цього"! ...

Левко І.

Б Е З Д О М Н І

За ручки побралися, ішли по дорозі -
Старшеньке п'ять років, а менше - чотири.
Їх ручки змерзали на лютім морозі,
З очей лились сльози й дорогу росили.

Од ранку самого нічого не їли.
Хто знає, чи нічку проспали у хаті;
Ще хліба кусочка просити не вміли,
А хліба свого не дастъ уже мати.

Ще вчора... О, Боже! Обох пригортала
до себе їх - доню і сина;
Ще вчора утрійку вітця виглядала
З далекого лісу тужлива родина.

Ще вчора, ще вчора... Сьогодні ж, сьогодні -
По хаті лви попіл та вуголь линився,
/у них гостювали чекісти сьогодні/
Та дим з пожарища де-не-де курився.

А мати убита лежить на дорозі...
За правду у вічі чекісти убили.
...За ручки побралися, ішли по дорозі
Нашадки козацькі та хліба просили...

М. Дмитренко.

У Ч И Т Е Л Ь К А

Велике вантажне авто затрималося при вул. Городецькій у Львові. Воно викинуло на брук кілька десять учителів із східних областей і з півсотні дерев'яних чемоданів.

Авто від'їхало. Учителі на бруку випростовували кости, витирали з облич грубу верству куряви, обтріпували на собі одяги, збиваючи хмари густого пилу; деякі обступили перекупку, що недалеко від них продаєла огірки, купували їх і тут же їли, витягаючи ще з кишени по иматкові черного сухого хліба. Деякі зразу пішли до обліво, інші за цей час пильнували чемоданів і ждали, що принесуть перші.

На здоровому зеленому чемодані сидить і Таня. Її маленького цікавого носика ледве видно з-під грубого волічкового шаля, яким вона ще в дорозі закуталась, а її червоний беретик на сивому від куряви волоссі так підіхав догори, що взагалі не знати, як він там тримається. Тані дуже цікаво, як буде їй тут, у «Западній». Вона свердлить очима все кругом себе. І кам'янниці, і високі вежі, і прохожих. Їй, хоч чужо, та не лячно. В ії Харківщині було голодно і бідно; не багато клунків мав вона зі собою, але не багато і залишила. Таня праці не боїться і, певно, тут скоріше доробиться чогось. При тім - цікаво як! А далі, Таня - комсомолка. Вона страх, як спішиться і сюди занести світло іхньої науки, розказати тутешнім людям, що дав большевизм, показати їх за їхне важке дотеперінне життя і класову не-свідомість, навчити думати і працювати по-

большевики.

Таню приділили в село Гринівку. Йи все одно. Вона докладно записує назву села і р-н, розпитує, куди треба їхати, і завтра вже зранку буде чекати, щоб впроситися на яке авто, що вяло б її туди.

Гринівка - село не велике, але біле і гарне. Таня інакше уявляла собі село, де це нема колгоспного ладу.

Господиня Тані - по-чоловічому висока, кремезна і оглядна жінка - вдова Настя. Вона говорить грубим голосом, має владні руки та певність себе у поведінці, видно, що вже довго сама собі господиня. І зачіпати-ся з нею, здається, недобре, бо рука в неї велика і сильна, а слова пливуть різко і хвато. Типова з неї козачка, чоловік якої забарився в Січі. На щастя, на її обличчі світиться великий передній золотий зуб, яким вона приязно всміхається, і мимо всього видно, що вона добра. "Тітка" Настя, як змісця охрестила її Таня, приймає її теплим молоком і великою крімкою білого хліба. Що-до кімнати, то справа - гірша. Якщо вже так "голова" налягає, то вона може дати, але це зовсім недобра кімната. Господиня веде Таню в призначенну для неї кімнату кругом поза жату через високий ганок, хоч Таня бачить, що туди можна ввійти крізь двері у сінях. Від цих дверей "немає ключа".

Таня стас на порозі просторої кімнати; та ця кімната - одна руїна: в долівці місцями повиривані дошки, полуулепі і пооббивані стіни, діра в печі, з обстановки - тільки розложене ліжко та стіл без ноги, по полу валиється пір'я та порозсипуване збіжжя. Здивованій Тані господиня коротко віяє сию, що щойно перед тижнем тут була ос-

тания енкаведівська ревізія і вона /тітка/ вже навіть тепер не прятас.

Таня дивиться на тітку немило здивованим зором. За першим відрухом їй, як радянській людині, та ще й комсомолці, робиться неприємно за цих варварських енкаведистів. Та потім виринає в голові ще інша думка. Вона ж чула, що всі тут - "бандерівці", бандити. Вона підозріло придивляється до тітки. Може, вона попала в їхнє гніздо? Таня чує, як зароджена в ній симпатія до цієї широї, оглядної тітки дещо остигла.

Та все таки Таня в кімнаті залишається. Куди ж інше піде? Вона вносить свій чемодан та закочує рукави до роботи.

Однак відносили Тані з гринівчанами ніяк не складаються. Нічого їй тут не помагає комсомольський запал. Вона чує, що він навіть шкодить. Та власне із цього, із своїх переконань вона не може зрезигнувати; на ще ж вона приїхала сюди.

Почалось, разуміється, від тітки Насті. Зразу ж першого вечора Таня не втерпіла і почала навертати тітку на колгоспну віру. Тітка обізлилась, наговорила Тані всякого, і з цього часу всякі сантименти між ними закінчилися. Сидять вони на двох кінцях хати чужі, недріязні, стрінувшись, ледви обізвуться. Тітці Насті це ніби й байдуже, а Тані не раз добре прикро. Така самітна, та й не раз всякої сусідської допомоги потребує.

Таня зразу подумала, що сварка першого дня з Настею - це поганий знак.

І на праці Тані повелось не краще.

Зразу ж другого дня таня у своєму червоному беретикові представилась своєму директорові в його хаті, високому, худому, сивому вже, тутешньому чоловікові. Його жін-

ка теж учителювала. Директор з жінкою мешкали на другому боці старого шкільного будинку. У них було загосподаровано та відно було колишню заможність. Таня пред'явила свої документи і комсомольський білет та заявила, що вона має завдання і чоче не лише вчити, а й виховувати й усвідомлювати тутешнє населення, а, передовсім, організувати комсомол, піонерів.

Директор подивився на неї з-під окулярів:

- Так ви, значить, комсомолка... гм... гм... - Наталко! - закликав він свою жінку, - ходино; у нас нова товаришка - комсомолка.

З кухні вийшла старша, сива, скромна, темно одягнена жінка. Вона приймала Таню часом у тоненькій порцеляні і була дуже чесна та уважлива, та Тані від цього ні раз не було приємно.

Чим частіше бувала вона в директорів, чим більше радянського патосу вносила в їхню хату, тем більше відчувала вона за молодною чесністю, з якою її приймали, стримувану неохоту. Нераз, коли несподівано входила Таня, в кімнаті, де часто бувало ще більше людей, розмова раптом вривалася, і всі зразу зверталися до неї з окремими, для неї призначеними темами і з окремими, теж для неї призначеними холодними, аж надто чесними усміхами. Таня сиділа в своїй бліскучій, дешевій шовковій суконці, одиній у неї і на холод і на тепло, на краю піднесеного їй крісла, і було їй жужо і не мило. Вона якнайскоріше тікала з цієї нестерпної хати.

Ще гірше було їй у школі. Таня любила свій фах учительки, любила дітей. Вона хотіла не лише заробляти гроші, а й дати своїм учням все багатство своєї душі. Хотіла

виховати їх розумними, чесними, щасливими. Колись нею, донькою бідної повдовілої матері-колгоспниці, зайнялась радянська влада, допоміг їй комсомол. Дякуючи стипендії, вона скінчila школу, могла віштуватись на працю. Такі здавалося, що світ стоїть пе-ред нею відкритий - вона може учитись, чи-тати, ходити в театр і на танці, гратись на спортивній площі, ідею працювати в комсомолі. В історії ВКП/б/, в громадянсь-кій війні, якої вона не бачила, Таня вба-чала героїзм і великі ідеї, для яких варто було жити. Скільки підступників і злізних во-рогів вони побили, як дуже трудились для добра працюючих, яку велику розпочали бу-дівлю. Хоч біди і нужди у них ще багато, але без цього і майбутнього не було б, - розумувала Таня. Вона вірила партії і Ста-ліну. Її молоде серце хотіло ідеї і віри. Інших не бачила, крім тих, що давала, пха-ла кожного дня партія, комсомол.

Таня була чесна і думала, що те, що да-ють їй, дають чесно, що воно велике і свя-те, таке, як у гарно розмальованих підруч-никах чи на пишних парадах.

Свою віру дитини, вихованої комсомолом, Таня хотіла передати і цим тридцятьом бо-соногим Івасям і Ганусям, що засіли в лав-ках четвертої класи.

На вступ вона придумала зворушливу і гарну, на ії думку, історію про малого Ле-ніна. Вона пробувала розказати її дітям. Та діти, що зразу виглядали Тані, як тридцять витріщатих, трошки переляканіх її новою особою жовтоджубих писклят, підовпливом її оповідання почали нагло перемінятися у зло-сливе шершеньче гніздо. Таня бачила, як во-ни зразу почали крутитися, а потім щораз голосніше шепотіти, а далі вже можна було почути і тут і там понурі півголосні ви-

крики та майзлосливі зауваження на її адресу. Тані гаряча кров ударила в лиці. Спочатку вона здивувалась і збентежилась, а потім обняв ії пекучий сором і гнів. Вона була до глибини душі вражена, як учителька і як ідейна большевичка.

Шум у класі Таня опанувала. Та це не була її перемога. Вона відчувала, що зasadничо розіймлась із своїми дітьми. Учителька і діти опівдні покинули школу, як два вороги.

Антипатія шкільної дітвори швидко вийшла зі школи і перенеслась у село. Куди йшла Таня, чула, як на її вид рвались розноміті розмови, як за нею слідкували підозрілі очі. Коли вона входила в любу хату, чула передню метушню і часто мала враження, ніби щось швидко захолонуло. Таня набрала переконання, що в селі йде друге, незнане її життя, що діється щось, що для неї дуже пахло „бандерівським бандитизмом”, про який чула в райпарткомі і райвно.

В обидвох тих інституціях були добре відомі Танині вперті комсомольсько-шіонерські й інші юнацькі заходи і пляни. Її тут завжди не забували остерігати перед „бандерівською” небезпекою. Та й сама Таня нераз чула про якісь вбивства, бої, засідки.

В райпарткомі знайшовся навіть її земляк - Іван Васильович Сидоренко, ви викладав колись марксизм-ленінізм в іншому харківському інституті.

Він був тепер першим секретарем у райпарткомі, погруб, розжився. Ділові справи часто тягли його у Гринівку, де він ніколи не поминав Таниної хати. У Таниній самітності він став її єдиним другом, довіренником.

У Тані не було гараздів. Її велика кімната була майже порожня; тут, поза згадуваним уже ліжком, чесоданом, поправленим столом без ноги та кількома стільцями із школи, не було більш нічого. Бракувало і найпотрібнішого - миски, ложки, та, що праця, і класти в них не дуже було що. Зарплата куца і повривана, допомоги нізвідки. У великий Таниній кімнаті в довгі осінні вечори, що вже надійшли, гуляють холод і голод.

Нині надворі шаліє перша зимова хуга. Та в Тані день винятковий. Вчора вона таки вивоювала в голови сільради дві фіри дров, і платню теж отримала вчора. Нині вперше вдосталь напалила і повечеряла вже. Але спати не хочеться. Таня погасила лампу /нафта контує/ і притулила обличчя до шиби в вікні. Дивилася в мерехтливі сніжинки і мріяла. Її хотілось бути доброю і з усіма жити по-доброму; Таня бачила, що шкільні діти любили директорку і гарно вчились у неї; вона бачила, що тітка Настя добра до старого і малого, до всіх, крім неї; вона бачила, як село працювало, жило чесно, без крадіжок, бійок, незгод; вона не могла сказати, що всі вони злі, нечесні. Одного не могла вона зрозуміти: чого вони так ненавидять соцістську владу і її? Були, щоправда, арештування, навіть розстріли, але це не задурно. Це, власне, за оцю ненависть. Не було б її, не було б спротиву - не було б напевно, і кар.

Ех, і жити хотілось якось інакше, краще і повніше... Світ манив білою казкою. Хотілось любити і радісно працювати. Та цього вона не бачила перед собою. Любити - кого, защо? А працювати? Її праці не хотіли, не потребували. Все тут жило своїм життям

і без неї. Її за її працю лише ненавиділи. А їй самій що з цього всього? Не має морального вдоволення і не має нічого іншого. Доросла і самостійна, з патенком у руках, працює і не потрапить навіть заробити на власне, гідне лицини, життя. І не видно тому ніякого кінця. Щасливою хочеться бути. Добре мріяти, задимлений у казку, коли в хаті палиться, тихо і тепло - далі побачити. Не таке вже рожеве радянське життя.

У хугу десь близько понеслись автоматні серії. За хвилю група озброєних людей пробігла через її подвір'я. Таня зжакнулася, та, скрита темрявою, не відходала від вікна. Із-за вугла хати, дивно кульгаючи, підходила скулена постать. Вона трималася за груди і йшла помалесеньку. - Якийсь ранений, - подумала схильована Таня. Постать підсунулась під саме вікно і піднесла руку, щоб застукати. У темряві Таня докладно не бачила її, вона лише зауважила військову большевицьку шапку і зброя. Таня щвидко, з розмахом відчинила вікно і зворушеним голосом крикнула:

- Ви ранені?

Постать здригнулася і живо зашепотіла:

- Т-с-с... пустіть...

Таня завмерла: "Певно, бандити близько... нещасний!" Щоб не стягнути до хати бандитів, вона відчинила двері тихесенько і, не говорячи, потягнула бійця в хату. Він доволікся в кімнату і безвладним упав на додівку. Таня прилякла біля нього безрадна, дріжуча: "Він зараз умре", - була її перша думка. Та зараз закрутися ще сотні інших. Треба рятувати. Лікаря нема. До лікарні далеко. Вона мусить сама все зробити. У неї є аптечка для школи. Світити не можна, бо бандити побачать і прийдуть. Хто він,

властиво?

Таня завдає бійцеві по-російськи різні питання. Та він не рухається і не відповідає.

Таня в темряві розпинає його куртку і гамнасторку та кладе руку на серці. Вони легенько стукає, та в пазусі зовсім мокро.

Ранений починає щось шептати. Таня накиляється над ним:

- Я український повстанець. На засідку вийшов... Енкаведисти ранили... Сховайте мене... Ви ж українка... Не світіть...

Таня оставила. Був би ж це „бандит”? Він чогось хоче від неї за те, що вона українка... Це ніхто до неї так не звертався. Його треба дати їм, нквд, владі. Ось чути, як десь близько стріляють. Але вони зразу вб'ють його, вб'ють напевно. Він слабий, може вмире. Ніч така... собаку не викидається сьогодні. Він не втіче. Коли інше можна буде... Він же ранений... Так мав би говорити бандит? Ну, вона побачить уже, всього довідається про „них”. Таня зробить йому перев'язку; трудно, годиться...

Вона йде по бандаж. Шукаючи, чує, як руки в неї дрижать від схильовання і ляку.

Таня відчиняє дверцята від печі. У багровій смузі видно його молоде, шляхотне обличчя і білу вузьку руку. Таня намагається присунути його ближче.

Ранений просить:

- Тепер ні, тепер не перев'язуйте. Вони можуть прийти... Наперед скройте...

Таня не слухає. Ні, вона наперед перев'язе; а потім уже побачить, що робити. З легкоприкушеними устами Таня тягне раненого до світла. Досить з неї цієї конспірації, вона і так, властиво, не знає, чому слухає його і не світить.

Ранений посувався за Танею і рівночасно тягне за собою свій автомат. Таню це зворушило: "Не хоче здатися живим". Вона вже чула таке про "них". А все ж таки це не по-бандитське.

Коли Таня заходить біля Його прострілених грудей, вона чус на собі Його мудрі, спокійні очі. Й дивно, що він ніби не чус болю, ніби не боїться нічого, ні інші - комсомолки, ні мебезпеки.

Таня плутається в Його одягу. Й перешкоджує темрява, руки в неї дріжать; вона відчуває, що дуже ятрити рану. Ії саму болить Його біль. Вона бачить, як у нього обличчі пройде часом легке дридання. Та стону не чути ні разу. "З заліза якийсь", - думає Таня. Коли перев'язка фінчилась, по Його обличчі заблукалось щось, ніби усмішка:

- Пані, буде вже цієї косметики. Ви таки зразу сковайте мене, бо можуть прийти за мною.

Таню зlostить Його певність себе. Звідки він знає, що вона сковас Його. Все ж вона бачить, що треба остаточно рішитись. Та вона далі не знає ще нічого. Обов'язок каже: "видай Його!", а щось інше в душі протестує, рветься аж. Таня дурить себе: вона сковас наразі до ранку, а там буде час думати.

Біля Таниної кімнати є невелика теж призначена для неї, комірка, де між різними старими непотрібними речами є також стара подерта тітчина канапа. Туди під руку завела Таня свого гостя.

Сама Таня взяла стирку і пішла, щоб витерти біля печі. За цією роботою застас ії голосне стукання прикладами об тітчині двері і рівночасний вереск багатьох голосів.

Вона чує стривожений голос тітки Пастуні: "Нема! Нема нікого; шукайте, як хочете!"

Таня із стиркою задеревіла. Тепер час - треба видати; жакше, візьмуть обох - Його й її. Та Таня не може ворухнутись. Вона стоїть і слухає. У тітки крик. На клямку від Таниніх дверей кладеться тяжка долоня:

- А там, що таке?

- Нічого. Там ваша вчителька-комсомолка живе, - чути відповідь тітки.

- Ета новая, в красной шляпочке?

- Так, вона.

Енкаведисти потупотіли.

Таня чує іх голоси на подвір'ї і чує, як скрипнули ворота. Її груди підносять глибоке зітхання, і дві слози катяться з очей, не знати чого.

Клопоту напитала собі Таня із своїм річеням. Він "бандеровець" - це знає вже Таня докладно, та разом з тим він такий, що годі викинути Його. Та Й куди буде викидати; в селі вічно якісь розшуки, сразу знайшли б, а в ліс такий слабий не піде. Таня не хоче, щоб Його явили; він розумний і лагідний такий. Він сам не бандит, це певно. А з "ними" хто знає що лучить Його? Може, їй вдастся відобрести Його від "них". Може, він ще "навернеться", залегалізується, буде жити. Тані не хочеться, щоб він пропав між "ними" в лісі. А в неї безпечно йому.

Таня не говорила з ним багато. Прострілені груди не дозволяли на це. Він лише чесно дякував їй за перев'язку та зокрема за всі її заходи і лежав тихий, поважний, терпеливий. Його рідкі і ніби числені слова - всі були гарні і якісь дивні, нечувані. Таня мусіла над ними думати довго і багато.

Найбільше хвилюється Таня, як у село

приїжджають енкаведисти. Вона біжить тоді в комору, щоб повідомити Його. Він присуває тоді „Фінку” і спокійно, ніби йдеться не про Його життя, говорить:

- Нічого, смерть кожного революціонера дружка. Я живим не здамся. Але вас, Таню, Вас дуже шкода, - і він дивиться на Таню лагідно, поважно і так якось гідно. Тані добре по цих словах і вона вже так не боїться. Зрештою, вона добре знає, що до неї - комсомолки - не прийдуть.

Їй хотілося б багато говорити з ним. Багато і про все. Вона вже навіть пробувала Його „навертати”, але це не йде. Він посміхається з комсомолу і партії й оповідає про них такі речі, що якби це була правда... Та це, певно, „їх” так учили з цих іхніх фальшивих підручників, про які вона чула. Та вона ще побачить, він обіцяє їй ще багато оповісти і якісь книжки обіцяє.

Тані трохи соромно перед ним. Але вона таки не має що Йому дати істи. Ще спершу по отриманні приділу дещо було, але тепер... Що він подумає собі про радянських людей?

Вчора повстанець попросив Таню до себе і сказав:

- Таню, я знаю, що вам важко. Ви не винні в тому, та я знаю, як ви заробляєте. Кілька днів я ждав, бо думав, що Й так випросите мене звідсіля... А, властиво, знаєте, я прямо боявся подавати вам прізвище людини. Я боявся, що ви схочете видати НКД. Але тепер, мені здається, я вже пізнав вас, і хоч ви ще така тверда комсомолка - тут він м’яко, гарно всміхнувся, - то все таки я попрошу вас, щоби ви покликали до мене одну людину, яка може мені у моїй ситуації сильно допомогти. Підете до неї, дасьте їй цю записочку...

Ці слова Таню дуже схвилювали. Вона чула, що в цей спосіб вона ще глибше вплутується в усю цю "бандерівську" історію. Та нема, властиво, ради. Остаточно, цікавий той іхній світ. При цьому, чим краще вона пізнає їх, тим ліпше. Нашевно знайдеться вкінці щось, що їх здемаскує перед нею.

Таня бере несміливо в руки малесеньку записочку, тісно завинену в трубку і заляковану.

- Куди ж це я маю йти? - врешті питав вона.

- Недалеко. До вашої господині - тітки Настуні.

Таня оставалася. Але була проте й рада, що це якраз тітка Настя.

Вона бере шаль і вибігає з хати. До тітки треба йти через подвір'я. Таня тепер додумується, чому ключ до цієї дверей від тітчиних сіней "не знайшовся".

Таня натискає клямку і входить у сіни. Стукав у хатні двері. Її "просить". Входить.

Тітка Настя трохи здивована її приходом, проте просить сідати.

Таня не сідає, вона каже, що прийшла за ділом... лише... чи може при всіх говорити.

Здивована й ніби трохи занепокоєна тітка каже Гасі вийти.

Таня подає тітці записку.

Тітка Настя дивиться пильно і недовірливо на Таню, від чого Таня із сорому паленіє. Хвильку тітка Настя стоїть перед Танею оставалася і щось ніби роздумує.

- Це для мене? - питав нарешті і бере перішучу записку в свої руки.

Проглянувши швидко записку, тітка підбігає до Тані і хоче її обняти, та тільки

сильно стискає її руки. На очах у неї слізки. Вона приязно всміхається блиском свого золотого зуба...

- Пані, пані! Ви - наші? Ходи, Гасю, пані вже наша!

І Гася посміхається, зачервоніла вся, як квітка.

Таня чує, як якась ніби шкляна холодна стіна, що ввесь час ділила їх, тає і тає, і вже нема її зовсім. Тані добре тут нічого. Та знову в її душі бунтується щось минуле. Вона ж таки комсомолка, вона лише змилосердилася над ним, вона мусить його навернути, вона ще всіх їх переконає. Це так тільки покидо. То нічого, краще, як вона з "ними" добра, - потішає себе в душі Таня.

Тітка Настя іде в комору. Порається там довго і входить нарешті з великим наладованім ущерть кошем.

- Ходімо!

Груба стіна між кімнатами тітки Насті і Тані стала від цього дня немов якась точенька. Тітка і Таня обидві ходять коло повстанця. Обидві тривожаться його здоров'ям і безпекою. У них тепер багато спільніх тем. Вони собі близькі і рідкі. Таня подивляє глибину розуму та ідейність цієї сільської жінки. Настя тішиться "наверненням" Тані, яке, як вона догадується, сталося. Ії материнське серце дедалі більше прив'язується до молодої самітної дівчини.

Таня ж, хоча жеч і стала тепер багато більче до "них", проте ще не розуміла "їх" добре. Її здавалося, що всі "воони" лише з ненависті робили це все. Вони - селяни і бояться колгоспного ладу, не розуміють його переваг. Їм лячно за їхні худі нивки. Її партії тут ніхто не розуміє. Не знаєть,

скільки таких, як вона - Таня, виховала партія... Не знають, що дасть їм комунізм. А найважливіше - їх дурят. Це все німецька робота, це виразно видно з усіх радянських видань, - так думає Таня. Думає безпереривно. Під час заняття у школі, на стояржі біля Його ліжка ввесь день...

"Її" повстанець далі дуже хворий. Рана гойтися важко і пиняло; вона ропить, хворий багато гарячкує. Таня далі не може багато з ним говорити. Все лише пильно приглядається до нього, мовчики підглядає і карбус всі Його привички, всі відрухи.

Раз тільки запитався він у неї, чи вона далі вважає Його бандитом.

Таня з переконанням заперечила.

- А всіх нас поза мною?

Таня заміялась і почервоніла:

- Ні, але... Вся історія нашої роботи ясно показує, що вас німці одурили. Ви були у них на службі. Вони дурили вас якось Україною. Це і політична фата моргана...

Повстанець зблід і закусив губи. Він видно лише з трудом опановував себе:

- Таню! Це зневага якої не прощається чоловікам. Не кидайте так легко зневагами, - і за хвилю зміненим голосом: - як вас страшно отрують; ви ж Таню, вже майже не українка.

В свою чергу і Таня до глибини душі обурена. Вона не українка? Ні! Українка вона, лише не німецька, а радянська, і воліє Україну радянською, ніж німецькою, - з досади думає Таня і два дні не обзвивається до свого гостя ні словом.

Другого дня увечері несподівано приїхала до Тані з Харківщини її мама.

Таня зажмурувалася. Ще не так давно її мама була здорована, не стара ще молодиця, ог-

рядна і чепурна у сніжнобілому платку на голові. А тепер це був скелет у марній купині лахміття. Щоправда, Таня вже бачила таких - вони юрбами блукали в осені по Гринівці. Вона не раз зажахалась їхньою долею. І про біду в маминім колгоспі вона дещо зачувала. Та якось дотепер не могла засоціювати собі цих нуждарів з її чепурною мамою. Вона не могла уявити собі, що з її мамою сталося аж таке нещастя.

- Дитиночко моя, - змогла лиш простогнати жінка і повалилась, мов мертвa, на землю.

Таня клякнула біля неї, розтирала водою і зливала її нестримними слезами. У неї в душі щось рвалося. Хіба це можливе, що це її мама? Що зробили з нею? Хто це зробив? Чому вона, донька, нічого не знала про це?

Мати зробилась худенька і якась мала, мов дитина. Вона безрадно тулилась до Тані:

- Дитиночко, я біля тебе шукаю порятунку. Я довго боялась... боялась про все це писати і приїжджати боялась, щоб тобі не пошкодити. О, я їх знаю краще за тебе, каліночко мож... Та довше вже годі... не можна було... Ми вже з'іди все... Знаєш, Сивулю нашу з'іди і Рябка з'іди... Ти не знаєш, Таню... Дай, Боже, щоб ніколи не знала цього, - слози душили стару і не давали їй говорити. Вона хлипала довго, безрадно, як дитина, і з жахом тулилася до залитої слезами Тані.

- Таню, я носила тебе і родила, ти вже велика і вчена - порадь, нам, дитиночко, Ти мою мамою будь тепер, бо вони вже зничили мене... Я все тобі скажу, Таню!

Таня сиділа пригноблена, закурена. Вона відчувала свій обов'язок не дитини, а ма-

тері супроти цеї немічної жінки. Вона відчувала, як безмежно близькою була ій ця руїна, що була ії матір'ю.

Давно і далеко поза дномом, між цими людьми, що не розуміли ії і не любили, Та-ня часто бігла думками до широких теплих грудей своєї далекої мами. Вона бачила ії вдивлену в неї, сповнені любов'ю очі, бачила і не раз казала собі, що щойно тепер вона вміла б іх шанувати. Колись у своїх бурливих юних роках, коли все в житті здавалося гарним і простим, коли школа, комсомол - всі вони обіцяли ій так багато, мама видавала їй перечуленою і відсталою жінкою. Тані здавалось, що вона все знає краще і краще потрапила ~~бумі~~ улаштуватись, лише мама із своїми старосвітськими поглядами стоять ій на перешкоді. В Гринівці вона остаточно сконтрлювала цей свій погляд, і так хотілось ій це все описати своїй мамі. Не раз довгими самітними вечорами Таня укладала собі довгі розмови із своєю мамою. Вона не хотіла про це все писати в листі, краще, як обіцяла собі, буде говорити з нею, як поїде влітку додому. Та тепер уже так, ніби й нема ії мами. Вона тільки руїна. Вона ~~ж~~ уже рухатись і говорити не може. Також огортає розпушка. Вона рахує, яку допомогою зможе дати своїй матері, і з жахом думає, що навіть іхня минішні вечеря не буде надто багата. Таня постановляє сама не істи. Вона заходить біля вечері. Нині має двох хворих, між яких ділить свої заходи. Таня мусіла своїй мамі сказати про "нього", ій приємно, що побут раненого повстанця у неї маму зовсім не обурив, вона лише була дуже здивована.

Мати швидко відживала. За допомогою тітки Настуні ії, нагодували й одягнули, що-

правда, Тані не дуже мила була оця допомога; це упокорює її, працездатну людину. Часом їй здається, що її хочуть „купити”, що вона „запродується” їм”. Та Таня не може дивитися на мимину муку. Вона теж хотіла б трохи скрити перед мамою свої гаразди, щоб ця не журилась.

Але вечори були у них чудові. Вона, мама, повстанець, часто тітка Настуня творили немов родинне коло. Мама з тіткою зачарувались дивно швидко. Вони мали завжди до себе тисячі справ. Та найдивнішою для Тані була мамина симпатія до „іхнього” повстанця, якого вони почали називати „нашим другом”. Тітка Настя називала його „другом Провідником” і, відно, дуже шанувала. Та Таню і маму він просив не називати його інакше, як „другом”.

Мама швидко почала біля нього припадати, як біля власного чи часто поплакувала над його долем. Вони якось надзвичайно швидко знайшли спільну мову. Таня, приходячи зі школи, звичайно заставала їх на дуже дружній гутірці і сміялась, що мама в неї вже зовсім „бандеровка” і що вона відречеться такої мами. Мама на це ніякovo посміхалась і говорила:

- Ех, Таню, Таню, - він наш брат. Ти ще побачиш...

Раз ввечорі, коли Таня вертала додому і задумано йшла засніженим подвір'ям, із тіні під деревом вийшла напроти неї озброєна постать і запитала, хто вона і куди йде. Таня, яка із б'ючим серцем додумалась, що це „бандеровець”, подала своє ім’я. Незнайомий попросив вибачення і сказав, що Таня може спокійно йти в хату. Коли Таня поступала в двері ганку, напроти неї вийшла мама з усміхненим обличчям і таємно покладе-

ним на губи пальцем:

- Таню, масмо гості... - шепнула вона.

Таня побачила двох молодих у військовій формі, озброєних юнаків, що розмовляли з іхнім „другом”.

„Друг” пояснив, що це його стрільці. Він довго з ними пошепку розмовляв.

В цей час Танина мама ходила чомусь тільки на пальцях і мала вроčисто-святочну міну. Таня із стисненим серцем стояла біля вікна. Їй здавалось, що вони прийшли за брати „Його”. Їй здавалось, що вони - це та таємна дивна організація, з якої вона не тільки не може вирвати Його, а й сама, немов якось невідклично, вплутується в її в'язи. І рівночасно іхні постаті - юнацькі, звичні, бадьорі, були ій симпатичні. Вони ніби зразу народились вояками і вже на хрестини отримали зброю, так справно джергами лежали на них іхні мундири, так звичною їм здавалась зброя, небезпека, боротьба.

За добру хвилю „друг” попросив до гурту Таню і її маму. Він у їхній присутності оновідав стрільцям, як Таня прийняла його раненого і як вона й її мати жертвою заходилися біля нього. Стрільці слухали і час від часу докидували одне і друге байдоре слівце. Пізніше в іхню дружню розмову щораз вплітались якісь веселі репліки і жарти. Та Таня кілька разів позбулася своєї ніяковости. Лише Танина мама стояла в захопленні і не зводила з хлопців вогких сілючих очей. Коли стрільці, поспішаючи кудись, виходили, Таня зауважила, як мама кілька крадькома погладила зброю одного з них. Пізніше довго залишилась на ганку і ніби плакала.

У Тані в хаті тепер багато політикувань, та Таня ще зовсім не переконана. Тепер пов-

станець вже більше говорить, він оповідає про большевицькі обдурування народу, про злочини партії, про повстанців. Багато гарного в його оповіданиях. Та все таке якесь неправдоподібне, таке зовсім суперечне з тим, що вона дотепер чула на ці теми. Нове воно і таке, ніби для Тані далеке. Часом, вправді, здається їй, що колись давно, вона не може пригадати собі, може, у сні, а може, ще глибше, десь вона чула щось подібне, та воно вже не до скоплення. Вона ж будувала і ще, хіба, буде комунізм, а це ж не те. От мама розуміє його. Її очі налають, вона зітхас і плаче. Щось ніби давнього там, іхнього, певно цього буржуазно-українського, а вона вже інша якось, чи ж можливе, щоб нас так обдурювали? і Хто, вlastivo, знає що за людина він сам. Він гарний і гарно говорить. Та Таня якоісі інстинктивно боїться його. Він певно схоче від неї багато. Він розумієш і зовсім інший, як її дотеперішні знайомі, та тим більше Тані лячно від нього. Хто знає, чого він ще схоче від неї.

Мамі вже треба від'їхджати. Мусить вертатись у голодний-страшний колгосп. Це він - сталінський колгосп винен у маминому нещасті. „Друг” докладно пояснив це, і вона сама добре обдумала, добре зважила аргументи; ій дивно, що вона так довго мусіла зупинятись над цим. Тепер їй зовсім ясно: свідомо забрано ввесь хліб у голодний рік і вивезено його для Москви, свідомо прирікаючи на голодову смерть мільйони людей, що своїми руками виростили врожай. Цього факту не можна заперечити. Чому ж вони так зробили? - Мучить Таню.

Два пукаті мішки від тітки Настуні вже ждут у кутку на маму. Тані за них дуже

прикро; вона - комуністка - упокорена до краю. Але Й камінь навіть ніби спав із серця - ії мішечок, приготовлений для мами, - дуже неревічкий.

Мама вже від ранку неспокійна, ходить по кутиках і поплакус. І Таня не своя. Обидвом жаль прощатися. Та Таня зауважус, що мамі ще щось інше долягає; вони обидві добре знають одна одну.

Вже вечеріло і незадовго треба було йти до поїзду, як мама відкликала Таню у кутик і швидко проговорила:

- Я мушу тобі, врешті, сказати, Таню. Я не можу далі цього крити перед тобою. Я бачу - тепер мов надходить новий час, ніби знову вертаються вони, ці давні. Оцей твій повстанець і ці його хлопці такі... він та-кий, як був твій батько. Твій батько... з Петлюрою був. України хотів. Потім... Його замучили у в'язниці.

Спазм плачу не дав їй більше сказати.

Таня склонилася, як під ударом:

- Що ви, мамо? Як же це? Як же це? - Машинально повторювала вона.

Чому ж ви так... Чому ж я не знала нічого?

- Дитиночко моя, я боялась... Я боялась, дитино, зразу боялась за тебе, за твою долю доньки "ворога народу", а потім... потім я тебе боятись мусіла. Ти була в місті, в школах... Ти комуністка, комсомолка була, Таню!

Тані безрадно опустились руки.

Хтось застукав, і в кімнату ввійшла масивна постать тітки Насті, яка сповіщала, що Безвусий іде фірою до станції - можна кинути мімки і присістися.

Одягались. Метушились. Подяки, перестороги, обіцянки, слози, поцілунки мішались

у звичайне, за таких обставин, замішання.

Врещті Таня залишалась сама із своїми думками і своїм хорим у комірці. Йому було вже зовсім легше, і він сказав, що поволі теж збирається в дорогу. Вчора вже навіть відбув у цій справі довшу розмову із своїми хлопцями, що знов були прийшли.

Таня нині, як поранене звірл. Вона хоче скритись, скритися кудись, щоб бути самою із своєю раною. Вона вчасно кладеться в ліжко, щоб якомога швидше відгородитися від усіх: від нього, від тітки, від усього світу. До ранку вона лежить вдивлена в молочну місячну смугу, що блукається по хаті, безсонна з відкритими очима.

Ранком стомлена, ніби зломлена якою важкою недугою, йде у школу.

Коли вертається, бачить у тітки на подвір'ї групу з червоними пагонами і дві сині шапки, що хазлійовито крутяться серед них.

Таня зупиняється без руху. Зранку не знала вона ще, що зробити з тим фактом, що став ії відомий. Вона ще навіть добре не знала, чи більше ій соромитись батька-петлюрівця, чи того, що рідна мати боялась ії. Та тепер Таня бачить сині шапки і червоні пагони і чує, всією душою, що знов хочуть у неї забрати дорогу, близьку людину. Оде, певно, замордують його... як ії батька. У Тані бунтується щось. Хто вони такі? Яке право мають вони; партія, влада, що мордують - ії батька, маму, а тепер ще його; що зробили вони з неї самої, що постраждала власній матері:

Таня кидається вперед, щоб за всяку ціну рятувати... Рятувати його, стати чоловіком до небезпеки.

Наразі Таня помилилася. Це тільки реві-

зія у тітки. Таня чує, як за стіною їздять столи, столики, шафи, як дряпають за чимось по стінах, товчуться на горищі, чує крики і лайку. Це саме несеться від одного і другого сусіда. Таня дріжить, наслухує, коли прийдуть до неї. За тітку Настю вона не боїться, там ще ніколи не знайшли нічого - надто добре вміють там ховати. Найбільш не розуміє Таня цього „її друга”, що радить їй тепер щось цікавого читати.

Підвечір у тітки раптом заспокоюється. Там ще і ще лопнули двері, і ціла процесія енкаведистів з'явилася на подвір'ї. Вони скручують поза вугол хати до неї. Таня чує, як з гуком відчиняються двері ганку і як в сіннях тупотить багато ніг у чоботях. Широко відкриваються двері в хату:

- Ви кто такая, а?
- Учительніца здесь в деревне.
- А-а. Русская, партійна?
- Комсомолка.
- А-а. Как же эта ваша хазяйка - бандюри заходят, а? Самі не відалі никаких? у вас еще не билі?
- Нет, я здесь еще не долго. Аhi, черті, астарожни.
- Вот, да, астарожни. Но мы всех переловім, - заявив цей у синій шапці і тріскає за собою дверми.

Таня відітхнула. Вона біжить до комірки. Повстанець, що спирався об свого автомата, простягнув до неї руку і міцно стиснув їй долоню:

- Таню, ви козачка. Ви наша будете, - прошептав він м'яко і гордо.

Таня дуже сквильована: тим, що сталося, і тим, що мов твердий камінчик, кинений у саму душу мучить її від учора, а також сквильована своїм зворушенням тепер... у

цій хвилині. Вона ще нічого не знає, що сумніви якось мучать її.

Таня робить чай і приготовляє вечерю якось святочно. Для неї нині якесь свято - і буде, здається.

Енкаведисти зовсім вибралися, доносить тітка Настя. Таня, як не раз це робить, відвахується і нині взятиного в'язня з комірки в кімнату. Перед тим вона добре затулює вікна і замикає двері - і, крім цього, таки не світить. Вона відчинила дверцята від печі, і звідти падає ясна багрова смуга. Десь надворі зривається вітер і свище так, як тоді, першої ночі. В хаті тепло, привітно і, як наразі, безпечно. Десь за піччю випробовує свійтенор до вечірнього концерту цвіркун. «Друг» дістас свій низький столик і шклянку чаю в руки, сидить напроти відчиненої печі і вдумливо дивиться в мерехтливі вуглики, ніби виловлює якось картини, що там спалахували і гасли. Таня теж задумана; і її ще далі мучить проблема, що вчора виринула.

- Таню, ви смутні; вам сталось що? - півголосом каже, врешті, повстанець.

- Я не знаю. Я пережила так багато від учора. У мене так багато думок і сумнівів. Я хотіла б знати вас усіх... отак до глибини.

- Послухайте, Таню. Я незадовго відходжу від вас, я б не хотів відійти незнайомим. Мое ім'я не дасть вам нічого, я би хотів залишити вам більше, як ім'я. Зрештою, моя історія подібна, як усіх нас. Нас таких - тисячі.

Таня підсвідомо на це чекала. Їй хочеться знати цього дивного чоловіка. Вона присуває свого столика, затулює носик глибоко в свій колічковий шаль, готова багато-багато слухати. Їй треба знати багато від-

повідей у цьому оповіданні.

Котиться і котиться оповідання. Перед Танею відкривається світ далекий, не предбачуваний навіть. Та він, цей хлопець з-під селянської стріхи, що вийшов у світ своїми малими босими ногами, рідний і мильй їй. Так, тільки могли вони хотіти, мріяти і ненавидіти. Так, і вона так робила б. Ідеї їх і її були б.

Котиться оповідання. Воно в полон бере Таню, вона тониться, поринає в ньому з головою, п'є Його жагуче і все, все розуміє. «Ось які вони, ось які...» - шепоче вона.

За стіною тітчина зозуля терпіливо хріпіла годину за годиною, надаремно взиваючи до сну цих двох. Опівночі кликала їх довго - ще й ще. Потім зрезигновано лише раз пригадала - першу, а потім ще два рази - другу, як вірвалось повстанцеве оповідання. Він устав, згорнув жар у грубці і ще вловив вп'ялений в нього вогнистий погляд Таних очей. Пізніше ці очі пильно сковались у вовняній жаль на колінах. Таня знову бачить це все. Його малого з книжкою за коровами, Його в подертих черевиках, що бігає в місті по лекціях - заробляє на житті, науку, Його з пачкою листівок на крутих лабіринтових хорах старезного Юра, Його і Його друзів у темних бригідських келіях, Його рози'ятого мученика на польських тортурах, Його серед розентузіалізмованої юрби студентів академічного дому, Його в мурах університету спрагнено припалого до книг, до науки і швидко відігнаного звідси назавжди за це тільки, що він українець, борець за волю батьківщини. Його знову на тортурах, знову в в'язниці. Його на тайних зборах між бандиками "Маслосоюзу", де він і такі ж, як він, робітники отримували по 30 гр. денно -

бійкі, ідейні. Його з пістолею під головою сплячого в холодній клуні під час першої більшевицької окупації. Його в лісі на Волині - при колисці УПА, їх - відроджене українське військо в бою з німецькими і більшевицькими окупантами, його і всіх іх завжди цих самих, сміливих, невгнутих, понад життя, понад смерть закоханих у своїй ідеї. Й приходять на думку герой з вки/б/. Й хотілось би бачити їх на власних енкаведівських тортурах, й хотілось би бачити їхні омалені морди в той час, коли треба прикласти до скроні холодне дуло власного револьвера. І боротися, боротися, падаючи не щодругий, а й щoperший. Бліді вони і мізерні - оці їх вкпб-івські герой з їхніми царськими турмами, з яких виходилося, з їхніми засланнями, де бавилось в літературу і полювання, з їхніми газетами, друкованими за кордоном і без ризика привозуваними скринями, з їхніми маніфестаціями, за які покутував щотисячний.

А ці, вони України хочуть. По-російськи думала вона дотепер. Він і її мати - по-українськи. Й прийшла на думку її нинішня пригода з енкаведистами. Так. І батько її хотів би, щоб вона так зробила.

У Тані в голові гірським потоком клубляться думки. Вона не може за ними наспіти. Її голова повна і важка ними. Вона клопить її, ховас у шаль на коліна. Скільки, скільки ж світів відкривається. Таня нічого не знає про час. Вона чує на своїй долоні теплу добру долоню:

- Таню, дитино, спати час. Ви ж встаєте завтра до праці.

Тані так добре, що вперше тут у цьому новому світі хтось журиться нею; вона нині зовсім, зовсім стомлена.

Таня каже і чує: „Добраніч!”. Вона спить новим, твердим, міцним сном, як давно вже.

Повстанець завтра рже відходить, і нині Таня ще обіцяє собі гарний спільний вечір. Вона ще нічого не казала Йому; вона стільки має сказати і запитати.

Таня прийшла з праці рада, весела. Все їй гарне і міле. Вона ще далі не каже нічого: скаже ввечорі, за вечірнім часом - буде так гарно, як учора.

Перед самим вечером заскакує Таню немила несподіванка.

З відпустки вернувся її харківський земляк Ілля Васильович Сидоренко, з місцевого райпарткому. Ось з тріскотом відчинилися двері, і він стоїть у них у своєму піддертому кашкеті та партійній уніформі. Таня перший раз не зраділа Йому, навпаки, вона чує на нього гостру досаду.

Ілля Васильович широко всміхається і заявляє, що він, повернувшись, конче її першу хотів відвідати. Сидоренко виразно підхмелений. Тані чомусь соромно за нього. Вона збентежено кидає оком на двері від комірки. Ілля Васильович почувається нині знаменито.

Приїхавши в гости до бідної сільської вчительки, він привіз свій харч і з вдоволенням він витягає з великого коша і викидає на стіл, безцеремонно хватаючи за хвоста, одного і другого оселедця, ставить білий хліб у районній газеті й американську консерву, а далі ще Й літр каламутної горілки. Потім витягає ножик, розкроє, не ждучи на тарілку, яку несе Таня, щоб підкласти, ці оселедці пополовині і тягне Таню п'янім рухом за руку на приготовлений цим способом пир.

Таню огортає найбільший чеснак. Вона

знала, що гість ії не надто тонкий, та таким вона його ще не бачила. Він відається Тані осоружним. Вона намагається відвести його думки від ідження і зачести якусь розмову. Вона питаеться його про працю, відпустку, жінку, дітей. Та Сидоренко не скорий розмовляти. Він бере шклянку і наливає із пляшки вонючого трунку:

- Что там дети - это скучно. Вот везде тебя - жизнь. Жизни хочется. И ты же такая бедная, бедненькая... Пей, девушка, пей!

Таня з обридженням відсувається. У неї вдома не пили горілки, і вона сама не терпить ії. Завжди утікає від п'янога товариства і боїться п'янниць. Вона знову просить спам'ятати запамороченого друга:

- Та чого ж, Илья Васильевич, я "бідненька"? Мені ж нічого не бракує. Як бачите, живу і вдоволена.

- Нет, нет - не обетом реч... Вот ты, бедненькая, сама. Молодая такая, хорошая... - Тут він випив шклянку, яку зразу призначив був для Тані. - Вот, мне жалко, что ты жизни не имеешь. Живешь, как монашка. А, вот, у меня есть і випіть, есть і закусить немножечко. Вот, я нераз думал, і піть дам, і кушать дам, да, і согласімся. Давай Танечка, давай вільном, пакунаем. Мне тебе жаль, жаль, Танечка.

Сидоренко присунув до Тані своє червоне, позлите обличчя і пробував обніти її слизькою, спітнілою рукою. Таня відскочила, як спарена.

- Шо ви? Збожеволіли? Забули, ви ж мене вчили! Я за друга вас мала!

- Танечка, что такое? Тебя жизни не хочется? Вот, знаешь, наш брат севодні п'є і кушає - завтра пагібнєт за Сталіна. Вот, ти уж другая стала. Нет, ты уж не русская

девушка...

Таню ніби розпеченим залізом обпік хто:

- Не була „руssкая” і не буду. А ви хто такий, Сидоренко, будете? Не українець з батька і діда?

Сидоренко, хоч не дуже притомний, був, видно, без кінця здивований:

- Ех, драгая, ето уж бандеровцамі пахнет... - він поглянув на дівчину досить притомно, - я готов ето запомніть.

Він знову зблишився до Тані і, нахабно присуваючись, почав:

- Я всьо ето готов забить. Но знаєш, я не пайду от тебе даром... Таначка, драгая... - останні слова Його п'яно дрижали. Він кинувся до дівчини і намагався вхопити її за стан.

Таня зблідла і оперлась об стіну, постановивши боронитись. Вона не могла кричати, бо знала, що до сусіди приїхали якісь екаведисти і ці певно, на крик перші прибігли б.

Сидоренко вхопив Таню за руки. Дівчина вдарила Його головою в груди. В цю ж хвилину вона почула чийсь чужий голос і набачила, як якась долоня впала на Сидоренкове плече, долоня така важка, що він аж присів. Таня відскочила. Напроти стояв блідий, з затиснутими устами повстанець.

По первому враженні Сидоренко опритомнів. Він попав у піяцькі злість. Він моментальним рухом сягнув до кишені і добув пістолю:

- Ти что твой будешь, а? Бандьора на-верно.

Та проти Сидоренка вже було дуло повстанської пістолі:

- „Бандьора” чи не „бандьора”, але стріляти теж умію. - Пістолю кинь, бо стрілю.

Сидоренкова міна раптом змінилася. Його

рука машинально відчинилася і пістоля бренькнула об землю. Таня швидко нахилилася і піднесла її.

- А тепер ми поговоримо-обізвався повстанець - я знаю тебе здавна. Ти перший секретар райпарткому і перший бандит і душегубець. Ця дівчина знає тебе лише з вашої пропаганди і твоїх брехонь. Я знаю тебе з твоїх злочинів. Ти вивіз на Сибір сотні родин, ти наповнив в'язнями тюми і раз до ходив дивитися на їхні муки, ти стояв на ступнях шибениці на ринку і любувався смертю жертв. Ти сам розстрілював беззбройних, ти сам грабив найбідніших. Я пригадую тобі лише села - Тернавку, Синець, Синичів, Лужки - ти сам добре знаєш, яке твое життя мереження. Вичисляю це все для цієї дівчини, що колись вірила тобі. Кажи, може, хочеш заперечити хоч один з цих злочинів!

Дві парі очей вп'ялились у грубе Сидоренкове обличчя. Сидоренко позеленів і мовчав, як заклятий.

Повстанець продовжував:

- А тепер сядь і чекай трохи!

Повстанець не зводячи дула пістолі, мешнув щось в ухо Тані. Таня вибігла з кімнати.

У тиші було чути, як скрипнули двері у тітчину хату.

За хвильку повернулась, за десять-п'ятнадцять хвилин безгучно відчинились двері і ввійшли два озброєні стрільці.

На наказ „друга“ вони вміть зв'язали руки та заткали рота Сидоренкові. Сидоренко ступав дрижучими ногами, зелений на обличчі й якийсь зімнитий увесь.

Таня з обридженням закрила за них двері. Вона підходить до повстанця, що теж

блідий стоїть під піччю, і, як тепер пригадавши сором, збентежено дивиться Йому в вічі:

- Мені дякувати вам треба. Я повинна дякувати вам. Як ви це так зробили? Він же міг стріляти, з енкаєдистів міг котрий принести кожної хвилини... Ви слабі ще, ранені.

- Таню, ви ж жінка, українська жінка... Ви ж ще до того Таня - подруга моя.

Таня мала повні очі сліз:

- Я так ждала на «нинішній речір... Ходіть, я оповім вам про все.

Таня тягне повстанця за рукав до комірки /анову обов'язує конспірацію/, саджає Його на його канапу і сама собі присулає столик побіч.

- Панеред я хочу вас просити, щоб ви дозволили мені називати вас «другом Прорівідником», як це робить тітка Настя, стрільці і, напевно, всі «вони».

- Я ще щось хочу вас просити: Я хочу дати вам усім своє життя. Я нині дітям говорила про Крути, як ви раз оновідали, - це було прегарне... ви, тітка Настя, Гася - всі, всі ви працюєте. Візьміть і мене до себе. Я знаю, що зразу ви мене, комсомолки, можете боятись, та я лише працювати хочу, жити для тієї ідеї, що Й ви. Ви всі - герої.

Повстанець споважнів:

- Ви знаєте, Таню, що значить наше життя? Воно - смерть часто значить. І тільки тому, що ми так розуміємо Його, ми живемо ще до нині, живемо як організація, - додав він.

Таня глянула Йому в вічі:

- Я не боюся смерті. Мій батько не бувся... І ви не боїтесь, друже Прорівідник...

З м і с т :

	стор.
"Марійка"	1 -"-
"Крім цього"	10 -"-
"Бездомні"	24 -"-
"Учителька"	25 -"-

- - O - -

-